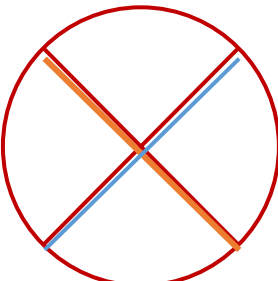

**«З Новим роком з новим щастям»:
смыслові конфігурації радянської календарної системи**

Частина 1. Календар

У землеробській традиції індоєвропейців календарний рік наслідують рух сонця, що пояснює його четверичну структуру. Мова йде про зимово-літнє сонцестояння і весняно-осіннє рівнодення. Візуально це уявляється як коло, поділене на чотири однакові часові сектори, які відповідають базовим міфологічним константам і формують традиційні уявлення про час і простір (мал. 1).

Точка переходу. Весіннє рівнодення, Воскресіння Господнє, Світло після темряви	Зима, сон смерть	Точка переходу. Зимове сонцестояння, Різдво Господнє, Водохреща – обряд оновлення води, імітація Йордану
Весна, ранок Народження, дитинство, посівна		Осінь, вечір, старість
Точка переходу. Літнє сонцестояння, Різдво Іоанна Хрестителя, трави, вода - Купало	Літо (літо/рік «В літо 1090 ...»), день, зрілість	Точка переходу. Осіннє рівнодення, Різдво Пресвятої Богородиці, збір урожаю, світло до темряви.
Мал. 1. Модель часу традиційного суспільства		

Головною характеристикою часу є його циклічність, яка відповідає філософії відтворюючого землеробства, де лінійний час стає відносною величиною, оскільки його ключовою характеристикою є протяжність і завершеність. Лінійне сприйняття є досить обмеженим й ускладнює розрахунки сівозмін, а також унеможлиблює моделювання періодів сіяння і збирання урожаю.

Для утворення циклічного часу необхідна вихідна статична точка, яка має «запустити» його механізм (щось на кшталт головної осі в годиннику). Невипадково виникнення відтворювального типу господарства пов'язане з важливим небесним явищем, яке відбулося у період з IV по II тис. до н.е. у Північній Півкулі Землі – території, де зароджувалися первісні землеробські й скотарські цивілізації. У цей період завдяки прецесії поряд з невидимим раніше Полюсом Світу з'явилася Полярна зірка, яка перебувала за межами зорового сприйняття тодішніх мешканців Північної Півкулі. Спостереження за рухом зоряного неба навколо нерухомої точки підказало, що існує статичний небесний центр, спостереження за яким дало змогу створити екваторіальну полярну систему координат, уточнити довготу сонячного року і визначити час весняного рівнодення. Відповідні зміни у свідомості людини епохи бронзи сприяли виникненню нових міфологічних концепцій народження Світу, що створило спільні культурні цінності, зрозумілі різному населенню ¹.

Мал. 2. Колядники на картині Миколи Пимоненка (друга половина 1880-х). Фото з відкритих джерел.

Власна назва центральної зірки – «Полярна» свідчить про те, що час починається взимку і асоціюється із світлом («зорею»). У дохристиянський історичний період свято народження світла називали колядою, що позначало «початок» (від лат. календи – «перші числа місяця») ². Під час вшанування цієї події відбувалися обрядові містерії, що супроводжувалися колядками, а центральним елементом була «зоря» (мал. 2). Очевидно, що свято приурочувалося зимовому сонцестоянню, після якого починає збільшуватися тривалість світлового дня, поки не набуває паритетності під час весіннього рівнодення. Свята, які відзначаються у цей період, слугують смисловими маркерами, що позначають наближення весни і пояснюють закономірності зміни погоди.

Отже, зимове сонцестояння є стартом нового сонячного року, що дало підставу ототожнювати цей день з народженням Бога-Сонця, а за рішенням Єфеського (Третього Всесвітнього) церковного

¹ До відкриття небесного центру давні люди користувалися знаннями виміру часу і простору, засновані на законах руху Місяця і зірок лише по екліптичній системі координат (обертання Місяця навколо Землі, і Землі навколо своєї осі, що дає змогу класифікувати добу, місяць і місячний рік, спостерігаючи за фазами місяця).

² М. Костомаров пов'язував походження слова «коляда» з «коло», що символізує сонце та початок нового року [1. с. 249.], або є сполученням з двох слів: коло + їда: п-сл. jasti < *ēsti < *ēd-ti. Кс. Сосенко вважав, що Коляда відповідає вавилонському kallatu – «наречена» (можливо, Сонця), а колядників .виводив із вавилонського kaluti – «духовенство, жрецтво» [2, с. 87].

собору (431 р.) – з Різдом Ісуса Христа³. Закономірно, що народження Спасителя відбувається під час найтривалішої темряви, тому асоціюється із «сонцем правди», оскільки навіть незначне збільшення світла вселяє надію у перемогу життя, яке прославляється у колядках і щедрівках⁴.

Невипадково свято народження є першим у традиційному календарі. Відповідна особливість пояснює його логічність, а відтак практичність і стабільність. Натомість з метою створення нових «культурних цінностей» ідеологи радянської влади намагалися упровадити свою календарну систему, стверджуючи свята, які часто суперечили усталеному століттями ритму життя хлібороба. Така позиція відповідала неприхованій політиці радянського уряду 20-30-х рр. XX ст., який вбачав у селянах-господарях потенційну загрозу свого існування. Попри відомі події, пов'язані з репресивними акціями комуністичної партії щодо селян, починається кампанія «створення нового часу», яка тривала до 80-х рр. XX ст. Звідси походження дивних і незрозумілих свят на кшталт: «День працівника легкої промисловості» (8 червня), «День будівельника» (10 серпня), «День водія» (26 жовтня), День залізничника (4 листопада) тощо, які наголошували на важливості робітничих професій, нівелюючи працю хлібороба.

Однак ключовим завданням радянських ідеологів було створення головного свята, яке могло б конкурувати з Різдом, оскільки новоспечені ідеологеми «перемоги великого жовтня» (7 листопада) і «міжнародний день трудящих» (1 травня) так і не стали народними.

Далі буде.

³ Спочатку формування християнства як релігії спільної дати народження Ісуса Христа не існувало. Зокрема, Ориген Олександрійський зазначав, що Різдво Христове є трансцендентним явищем, тому не може відзначатися звичайними святкуваннями [3]. Климент Олександрійський вважав, що народження Спасителя припадає на 17 листопада і критикував при цьому тих, хто вважав днем Його народження 20 квітня чи 20 травня [4]. Оскільки більшість вірян були землеробами і скотарями, на ранніх стадіях християнства народження Христа пов'язувалося з початком весни, точніше з весіннім рівноденням, який за юліанським календарем припадав на 25 березня.

⁴ Бог предвічний народився,
Прийшов днес із небес,
Щоб спасти люд свій весь,
І утішився.

Нова радість стала, яка не бувала,
Над вертепом звізда ясна світлом засіяла.
Де Христос родився, з Діви воплотився,
Як чоловік пеленами убого оповився